

ЗРОСТАННЯ ПОПУЛЯРНОСТІ В РИМСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ БОІВ ГЛАДІАТОРІВ, ЯКІ СЛІД СПРИЙМАТИ ЗА ПОВНОЦІННІ ІКОНИ ТОДІШНЬОЇ НАРОДНОЇ КУЛЬТУРИ, ВСЯКЧАС СУПРОВОДЖУВАЛОСЯ ЧИСЛЕННИМИ НАТОВПАМИ ШАНУВАЛЬНИКІВ З УСІХ ВЕРСТВ

Традиція популярної культури

Тарас
Лютій

Одне з чи не вирішальних питань, пов'язаних із домодерними формами культури, можна сформулювати так: чи існувала й наскільки була розвиненою популярна культура в доіндустріальну добу?

Цьому непростому питанню й присвятив своє дослідження під назвою «Популярна культура античного Риму» (2009) Джеррі Тонер. Популярну культуру автор схильний означувати радше негативно, тобто як неелітарний феномен. Власне, такі осередки він ототожнює з «народом» у широкому сенсі цього слова, до якого доводиться зараховувати безліч різноманітних соціальних груп: не лише селян, ремісників та робітників і з ними також цілителів, ворожбитів, оповідачів, артистів, торговців, а й жінок, дітей, дрібних урядовців, рабів і верстви збіднілих представників римського суспільства.

Йдеться зазедве не про десятки мільйонів людей, які населяли територію, що простягалася від берегів Туманного Альбіону до Нілу. І ці народи творили свою культуру десятками локальних мов, від більшості яких уже не лишилося бодай сліду. Їхня культура конкурувала з офіційною греко-латинською традицією, про яку ми й досі знаємо набагато більше, ніж про «низькі» культури, відновити багатство яких сьогодні майже нереально.

Дотеперішню популярну культуру можна представити у вигляді низки поглядів, котрі доводиться аналізувати як відповіді на соціальні, економічні, а зрештою й екологічні умови, з якими зіштовхнулася більшість тодішнього населення Римської імперії.

Високу, або ж елітарну, культуру репрезентували здебільшого можновладці та різного рівня урядовці. Їх налічувалося до 200 тис. осіб. На додачу ще півмільйонна армія. Проте, на думку Тонера, запеклої класової боротьби між елітою та підлеглими не спостерігалось. Безперечно, народна культура включала елементи опору домінуючим групам у суспільстві, але більшість із цих суперечностей їй мали переважно ознаки незначних сутічок. У таких відносинах, вочевидь, існували й значні «сірі зони», які годі підпорядкувати звичному розподілові між популярною та елітарною культурою.

Тож маємо ситуацію, коли велетенська класична культура, що передбачала попереднє знання давніх мов, філософських учень, риторики, літератури тощо, протиставляється відносно невеликій традиції, куди варто зараховувати народні казки, прислів'я, фестивалі, пісні й оракули тощо. Та якщо носії великої традиції вряди-годи брали участь у «відправах» меншої, наприклад долучалися до розваг та ігрищ або проповідей і виступів, завсідами яких найчастіше й були представники римського плебсу, то для виразників останнього було б неймовірно важко проникати в осередки елітарної культури. Передовсім це потребувало чималих затрат: багатьох років важкого навчання та значних статків.

Натомість такі звичні заходи, як хоча б розпивання напоїв та азартні ігри, нуртували в осередку саме неелітарного міського середовища. Попри позірну банальність, підхожі практики можуть повідати нам дещо більше про те, чим ці люди справді переймалися. Так, азартні ігри надавали тим, хто в них регулярно вправлявся, корисні навички, що були конче необхідні для людей із неелітарних спільнот. Вони вміли оцінювати небезпеки чи вирішувати невідкладні справи, потрапивши під несамовитий тиск обставин. Хтось міг мати до того винахідливий талант, нерідко займаючись обманом, запевняти інших у своїй відданості спільним інтересам.

Врешті-решт, навичка упорядження публічних забав уможливила появу специфічної форми римської традиції, яка спиралася на багатоманітні принципи популярної культури й давала змогу залучати людей у нові відносини, зокрема й з офіційною культурою. У результаті остання й сама поволі змінювалася, що свідчить про неабиякий потенціал народної культури.

Скажімо, зростання популярності в римському суспільстві боїв гладіаторів, які слід сприймати за повноцінні ікони тодішньої народної культури, всякчас супроводжувалося численними натовпами шанувальників з усіх верств. Ці популярні звитязці демонстрували не просто відважність, а й істинну акторську майстерність на сцені. Загалом ігри давали змогу римлянам проявляти чесноти в героїчних умовах. Вони без перебільшення були переповнені показовими ситуаціями, коли ратоборцям доводилося не так інсценізувати завчені трюки, як виказувати підходящі якості заради перемоги.

Водночас вагомим показником розрізнення між двома типами культур були варіативні способи виявлення людських почуттів. Еліти користувалися широкою палітрою почувань як засобом виказування соціальної відмінності. Натомість «профани» своєю простакуватого чуттєвістю вимічали «низовий» кордон довкола високої культури. Смакові переваги еліт запановували через використання коштовних забарвлень у прикрашанні своєї домівки або завдяки можливості дозволити собі дорогу освіту. Приміром, не тільки з метою бути письменним, а ще й заради поцінування мистецтва. Всі ці моменти були підставою для виразного протиставлення домінуючої, легітимної культури низькій. Отже, смакові аспекти використовувалися як свідчення переваг еліти.

Одним із аспектів пізнішої втрати значення популярної культури в імперії було помітне зниження рівня розваг, пов'язане не в останню чергу з поширенням християнства. Утім, тоді й надалі популярна культура ніколи не тяжіла до простого підпорядкування панівної ідеології. Позаяк із будь-якого ряду культурних ресурсів носії популярної культури завзято обирали доступні їм засоби творення нової ідентичності. ■